

INDHOLD

Forord til børnene.....	8
Forord til de voksne.....	10
Hvalen og ørnen som giftede sig med to små piger.....	13
Pigen der for vild og mødte en ræv i menneskeskikkelse.....	19
Den gamle mand der lukkede børnene inde i en klippe.....	23
Bjørnene der fangede hvidhvaler.....	25
Den forældreløse Kaassasuk.....	31
Anarteq der blev til en laks.....	45
Troldkvinden der bortførte børn i sin rygpose.....	47
Den store svømmer.....	55
Barnerøveren.....	61
Vildgæssene som gav den blinde synet.....	62
Qillarsuaq og den forældreløse dreng.....	69
Hunden med hårtoppen.....	71
Kamikinnaq og kæmperne.....	75
Aqissiaq der kunne løbe så hurtigt som en rype.....	83
Pigen der ikke ville sove.....	89
Havets mor eller De to små forældreløse der reddede deres bopladsfæller.....	92
Ravnen som tog en vildgås til kone.....	99

Anngannguujuk – drengen der blev bortført	103
Tunutoorajik og den etbenede kæmpe	107
Den forældreløse Aloruttaq.	115
Kvinden der giftede sig med en hund	127
Den store ild eller Hvordan muslingen blev til.	129
Den hvide dreng.	133
De små forældreløse	135
Den enøjede indlandsbo på Kingittoq-fjeldet.	139
Hvordan tågen opstod.	144
Manutooq hvis døtre drev til Akilineq på en isflage.	148
Månemanden	156
Kvinden der giftede sig med en reje.	163
Allunnguaq som blev drillet af sine bopladsfæller	167
Tusilartog der blev født for tidligt	172
Tordenånderne.	179
Tvillingerne der lærte at dykke	182
Kvinden som lærte sig at gå på fangst	187
Ravnen og islommen	191
<i>Ordforklaringer</i>	194
<i>Litteraturliste</i>	201

FORORD TIL BØRNENE

I dag ligger man i senge med bløde madrasser – før i tiden lå man på hårde træbrikse ...

I dag bor man i huse af træ eller beton – før i tiden boede man i lave hytter bygget af tørv og sten ...

I dag kan man gå hen i butikken og købe sin mad – før i tiden måtte man fange den selv, og hvis alt var frosset til, så man ikke kunne fange noget – ja, så risikerede man at dø af sult.

De historier, der er med i den her bog, foregår i Grønland og blev fortalt på et tidspunkt, da der ikke var bløde madrasser, huse af træ eller sten eller butikker, man kunne købe mad i.

Historierne stod heller ikke i en bog, som de gør her. For der fandtes ikke bøger, og ingen kunne læse eller skrive. Til gengæld kunne man fortælle, så alle sad med åben mund og lyttede. Man kunne grine sammen over nogen, der gjorde noget sjovt eller dumt, eller rykke tættere sammen, når uhyggen spredte sig, og man syntes, man kunne mærke de farlige ånder i krogene i de halvmørke, små hytter, der kun var lyst op af tranlamper.

Der var engang en grønlander, der hed Knud. Knud Rasmussen. Han blev født i Ilulissat, en by i Nordgrønland, for længe siden. I 1879.

Hans far var dansker, og hans mor var halvt dansk, halvt grønlandsk.

Da Knud blev voksen, rejste han rundt med hundeslæde i hele Grønland og snakkede med folk og bad dem fortælle alle de gamle historier, de kendte – og så skrev han dem ned.

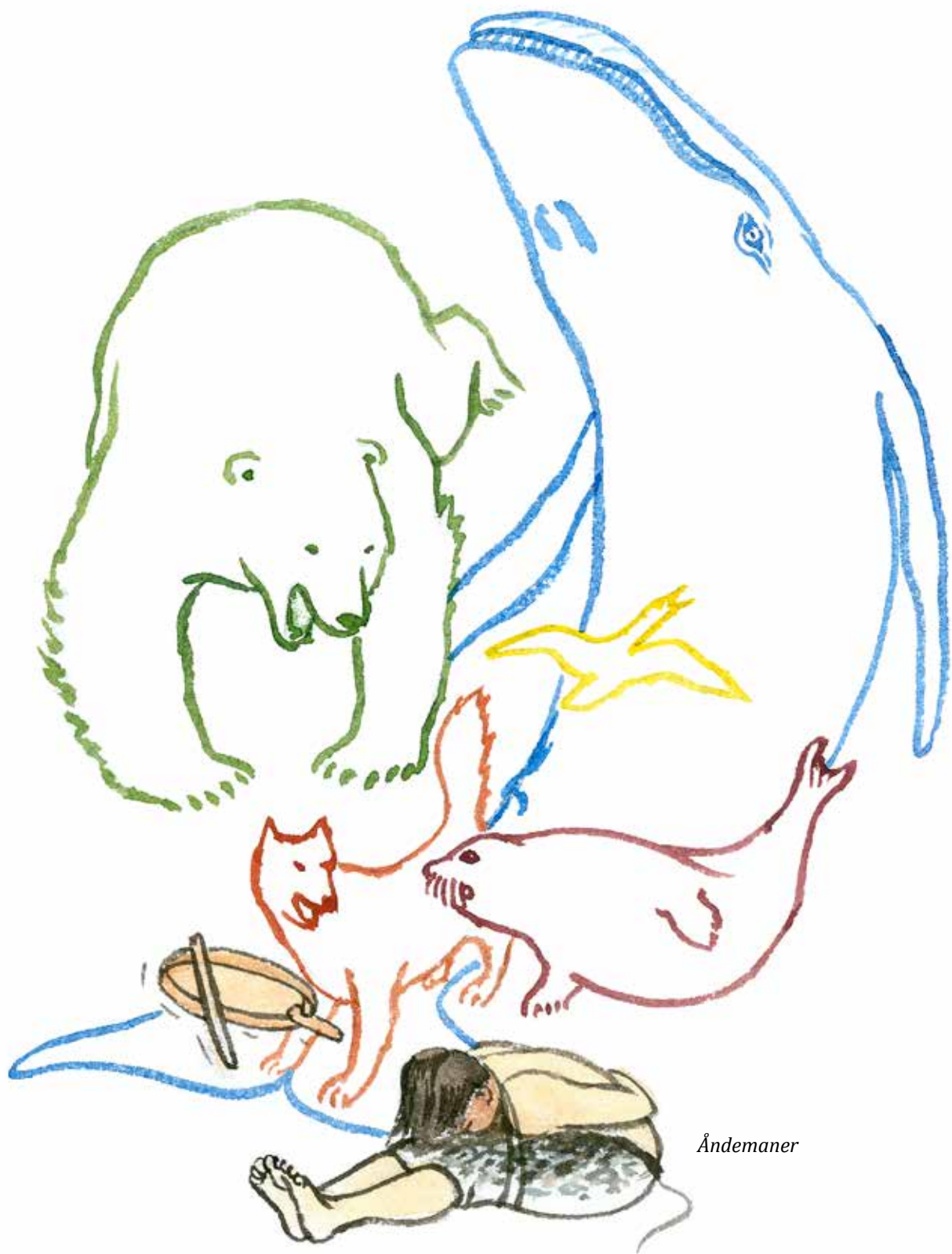
Der var rigtig mange historier – og nogle af dem kan du læse i denne bog – eller få nogen til at læse for dig, hvis du ikke selv har lært at læse endnu.

Du vil møde dyr, der kan snakke, åndemanere, der kan flyve, forældreløse børn, der er så fattige, at de må gå i sneen og kulden uden noget på fødderne, og mænd, der er så stærke, at de kan bære en hval helt alene.

Rigtig god fornøjelse.

Og forresten: Hvis du møder nogle ord, du ikke forstår, er der en liste med ordforklaringer bagerst i bogen.

Åndemaner

FORORD TIL DE VOKSNE

Når vintermørket i måneder lagde sig over landet, og frosten havde bidt sig fast, fordrev man tiden på sovebriksene i de små, lave tørvehytter med at fortælle de gamle sagn og myter, som generation efter generation havde fortalt videre. Børnene sad med store ører og sugede beretningerne til sig – og fortalte dem senere videre til deres egne børn.

De grønlandske sagn og myter er ofte barske og vidner om et liv på kanten af overlevelse. De foregår på et ikke defineret tidspunkt – måske for 1000 år siden på "de tider, da menneskene havde stærkere safter end nu."

Selv om børn i dag får alverdens fortællinger ind via elektroniske medier, så kan den mundtlige fortælling stadig hamle op med den elektroniske og fange børns opmærksomhed.

Det er fortællinger med fascinationskraft, fortællinger, hvor dyr og mennesker kan tale med hinanden, fortællinger, der er med til at give grønlandske børn en indlevelse i den rige, mundtlige fortælletradition, som deres kultur er bygget på – og for danske børns vedkommende introducerer dem til en helt anderledes kultur, som de alligevel er en del af via rigsfællesskabet. Derfor udkommer bogen både på grønlandsk og dansk.

Jeg har i min udvælgelse fortrinsvis lagt vægt på fortællinger, der handler om børn og unge, for at skabe så stor identifikation som mulig.

Da alle myter og sagn stammer fra mundtlige overleveringer, findes de enkelte fortællinger ofte i forskellige versioner, alt efter hvor meget fortælleren har lagt til og trukket fra ... og ikke mindst har husket. Jeg har valgt de versioner, jeg har fundet mest fængende og levende.

Denne samling er først og fremmest baseret på *Knud Rasmussen: Myter og sagn fra Grønland, Bd. 1-4. Udvalgt af Jørn Riel (Forlaget Sesam 1998-2003)*.

Jørn Riel har givet sin tilladelse til, at fortællingerne tager udgangspunkt i hans udgave af Knud Rasmussens originale myter og sagn.

Enkelte af myterne er inspireret af og fundet i andre udgaver – se litteraturliste bagerst i bogen. Her er også en liste med ordforklaringer.

En stor tak til Mariane Petersen, der har (gen)oversat fortællingerne til nutidigt grønlandsk og har været en uvurderlig konsulent undervejs i forløbet.

Gunvor Bjerre

HVALEN OG ØRNEN SOM GIFTEDE SIG MED TO SMÅ PIGER

Der var engang to små piger, som sad nede ved vandkanten og legede far, mor og børn.

De byggede små huse af sten, de fandt på stranden, og legede, at små stykker drivtømmer var deres børn.

Men de manglede en far til børnene i deres leg.

Pludselig faldt en skygge over de små stenhuse. Pigerne kiggede op og så en stor, brun fugl, der kom flyvende. Det var en havørn.

– Den kan være far. Den vil jeg giftes med, sagde den ene.

Den anden ville også gerne have en mand, så da hun så et hvalskelet ligge lidt længere borte på stranden, sagde hun:

– Det skal være far. Det vil jeg giftes med.

Men det skulle de aldrig have sagt.

Som om den havde hørt det, slog ørnen pludselig ned og satte klørerne i den ene af pigerne, løftede hende op i luften og fløj afsted med hende. Højt op til en fjeldafsats, hvor den havde sin rede. Der anbragte den hende.

Den anden lille pige blev rædselslagen og begyndte at græde, men inden hun fik set sig om, havde hvalskelettet forvandlet sig til en rigtig levende hval med skind og krop. Den greb fat i hende og svømmede ud i havet, hen til en lille ø, hvor hun blev anbragt i en hule.

Hjemme på bopladsen kunne de ikke forstå, hvor de to små piger blev af, da det begyndte at blive mørkt.

Deres mødre løb ned til stranden og kaldte på dem, men det eneste, de fandt, var de små stenhuse og nogle stumper drivtømmer. De blev meget bekymrede og ledte alle vegne til langt ud på natten, men der var intet spor af de to piger.

Fortvivlede måtte de lægge sig på briksen inde i huset og vente på, at det blev lyst igen.

Der gik flere dage, hvor de ledte højt og lavt. Hele bopladsen hjalp til. En morgen opdagede den ene piges mor, at der lå en stor hval ude

ved den lille ø ud for stranden. Hun syntes også, hun kunne skimte noget, der lignede de bukser, hendes datter havde haft på.

Der blev sat en stor konebåd i vandet med bopladsens stærkeste mænd, og de roede afsted, bevæbnet med harpuner og knive.

Den lille pige havde grædt, til hun ikke havde flere tårer tilbage. Hvalen lå foran hulen og vogtede, så hun ikke kunne stikke af. Den forlangte, at hun skulle sidde og pille lus, mider og andre smådyr ud af dens skind.

Mens hun sad der og så ud over vandet, fik hun pludselig øje på noget i det fjerne. Var det mon det, hun troede? Var det en båd med mænd fra bopladsen, der kom for at befri hende?

Da båden kom nærmere, så hun, at hun havde gættet rigtigt, men hun lod som ingenting, for at hvalen ikke skulle opdage den.

Hvordan skulle hun dog slippe væk fra den store hval?

Pludselig fik hun en ide.

– Jeg skal ud og tisse, sagde hun.

– Du kan tisse i min mund, sagde hvalen.

– Men jeg skal mere end det, sagde hun.

– Det kan du gøre i min luffe, sagde hvalen.

Det ville hun ikke. Det kunne hun ikke lide.

– Jamen, så gå ud og få ordnet det, men skynd dig tilbage, sagde hvalen.

Pigen blev lettet, men lige da hun ville gå, greb hvalen fat i hende og bandt en lang rem fast i hendes håndled. Den var åbenbart bange for, at hun skulle stikke af.

Da pigen var kommet ud af hulen, skyndte hun sig at løsne remmen og binde den fast til en stor sten.

– Hvor bliver du af, råbte hvalen utålmodigt og trak i remmen.

– Jeg kommer, jeg kommer, råbte pigen tilbage. Så bøjede hun sig ned og hviskede til stenen, at den skulle svare det samme, hvis hvalen kaldte igen. Det lovede stenen.

– Skynd dig så lidt, råbte hvalen igen. Denne gang var det stenen, der svarede:

– Jeg kommer, jeg kommer.

Imens havde konebåden lagt til nede ved stranden. Pigen styrtede derned og blev hevet ombord af sin far, der var rigtig glad for at se sin lille datter igen.

Så hurtigt, de kunne, fik de båden i vandet og roede afsted for fuld fart, så der stod skumsprøjt efter dem.

Nu opdagede hvalen, at den var blevet narret. Den kastede sig i vandet og skabte derved en kæmpebølge, som var ved at vælte båden omkuld.

Hvalen svømmede hurtigere, end mændene kunne ro, så da den kom nærmere, råbte faren:

– Smid dine kamikker i vandet.

Pigen skyndte sig at trække kamikkerne af og smide dem over bord.

Da hvalen så de små kamikker flyde på havoverfladen, troede den, at det var pigen, der var faldet i vandet, så den stoppede op. Men den opdagede hurtigt, at den var blevet snydt og genoptog forfølgelsen.

Da den var ved at indhente dem igen, råbte pigens far:

– Smid din pels i vandet.

Pigen skyndte sig at trække pelsen over hovedet, og selv om hun frøs, kastede hun den over bord.

Igen stoppede hvalen op, og båden fik et lille forspring.

Men det var kun en kortvarig glæde, for snart var hvalen helt oppe ved agterstavnen af båden igen. Pigen kunne se dens øjne, der var blodskudte af raseri, og den sendte kaskader af vand ind over den spinkle båd.

– Smid dine bukser i vandet, råbte faren.

Rystende af kulde fik hun sine skindbukser af og smed dem over bord til hvalen.

Den stoppede endnu engang op, og netop da nåede båden i land ved bopladsen.

Kamikker

Pigen, hendes far og alle mændene løb alt, hvad de kunne, op til huse, og få sekunder efter hørte de en voldsom lyd.

De vendte sig om og så, at der i stedet for hvalen nu lå et kæmpe hvalskelet i vandkanten, nøjagtigt der, hvor det havde ligget, den dag pigerne var blev bortført.

Alle var rigtig glade nu, da pigen var kommet frelst tilbage til bopladsen. Men der var alligevel et skår i glæden.

Pigen spurgte, hvor hendes veninde var henne.

Først var der ingen, der svarede.

– Hvor er hun? gentog pigen.

– Vi ved det ikke, var der så en, der sagde.

– Jeg så, hun blev taget af ørnen, forklarede pigen.

Næppe havde hun sagt det, før alle mændene løb udenfor og kiggede op mod fjeldsiden, der hvor de vidste, at havørnen havde sin rede – og ganske rigtigt! Højt oppe på den smalle klippeafsats så de en lille prik, der godt kunne være et lille barn.

Men hende kunne de ikke hjælpe, for ingen kunne klatre op ad den lodrette fjeldside.

Hendes forældre var ulykkelige, og den anden pige kunne ikke rigtig glæde sig over sin egen redning, når hendes bedste veninde stadig blev holdt fanget.

Mens den ene pige havde været hos hvalen, havde den anden siddet på den smalle klippehylde.

Hver dag fløj havørnen ud på jagt – og hver aften kom den hjem med bytte: Lam, rensdyrkalve, harer, fisk ...

Hver gang pigen havde fået noget at spise, gemte hun de lange sener fra kødet – og når ørnen ikke var hjemme, flettede hun dem sammen til en line. For hver dag, der gik, blev linen længere og længere, men en dag opdagede ørnen den.

– Hvad skal du bruge den til? spurgte den mistænksomt.

– Det er en fangstline til dig, sagde pigen, så du lettere kan fange dit bytte.

Ørnen blev beroliget af hendes svar. Den tænkte, at nu var hun nok faldet til og havde affundet sig med at skulle bo sammen med den.

Den tog fejl.

Da linen var lang nok, ventede pigen, til havørnen var fløjet af sted. Så bandt hun linen fast til et udspring på klippen og begyndte at fire sig ned. Det var svært, og hun fik ondt i hænderne.

Det var lige med nød og næppe, at linen var lang nok, så det sidste stykke måtte hun springe.

Hun løb, så hurtigt hun kunne, og nåede hjem til bopladsen, netop som ørnen landede oppe ved reden med en stor laks i kløerne.

Da den opdagede, at pigen var væk, slap den laksen og styrtdykkede ned mod bopladsen.

Den landede oven på det hus, hvor hun boede, og begyndte at hakke hul i taget med sit skarpe næb for at komme ind og hente hende.

Pigen sad derinde og hørte, hvordan det bankede og knasede oppe fra taget, men hendes brødre tog deres buer og pile og gik udenfor. Buerne og pilene gemte de på ryggen.

De hilste venligt på ørnen og bød den velkommen.

– Da du er gift med vores søster, sagde de, så må du jo være glad for at se dine svogre. Kan du ikke sprede dine vinger ud og hilse på os?

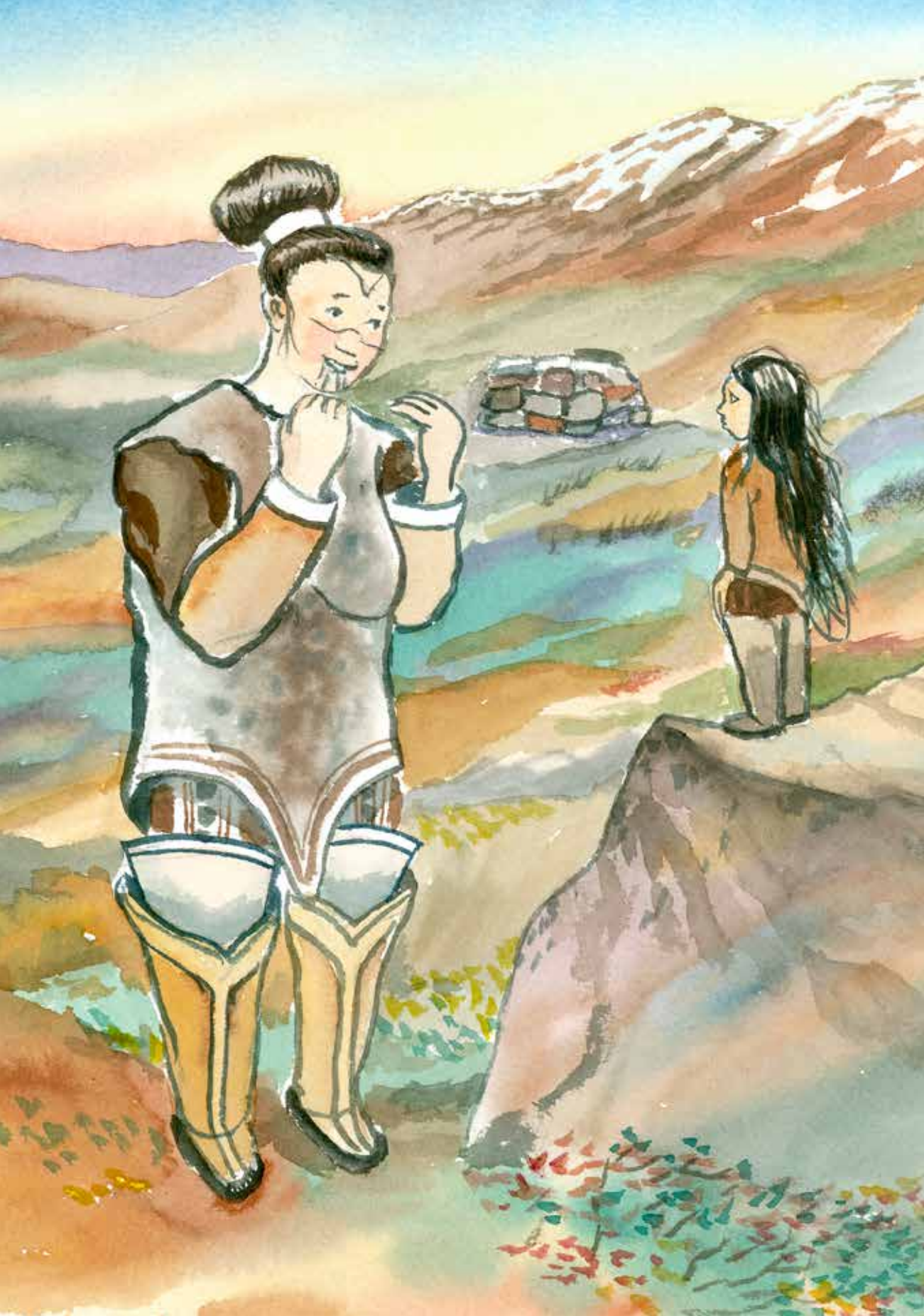
Ørnen anede ikke uråd, så den spredte sine store vinger ud og hilste på de unge mænd, som den jo var blevet i familie med.

I samme øjeblik tog brødrene deres våben frem og skød lige op i dens armhuler, så pilene borede sig ind i hjertet.

Som en tung klump faldt den ned fra taget. Stendød.

Nu var der glæde på bopladsen, og man festede i flere dage.

De to små piger var glade for at se hinanden – og når de fremover legede far, mor og børn, så var der aldrig en far med ... og de skulle i hvert fald ikke giftes igen.

PIGEN DER FOR VILD OG MØDTE EN RÆV I MENNESKESKIKKELSE

Der var engang et forældrepar, der havde en lille datter. Selv om der var andre piger på bopladsen, legede hun næsten altid kun med drengene.

En dag, da hun var ude at lege, gik hun med drengene langt op i fjeldet og legede skjul. Pigen fandt et rigtig godt gemmested, men mens hun sad der og ventede på at blive fundet, var det, som om hun pludselig blev bange for et eller andet. Hun vidste ikke, hvad det var, hun blev bange for, men hun kravlede frem fra sit skjulested og begyndte at gå af sted på må og få.

Hun kom længere og længere væk fra de andre børn, hun bare gik og gik.

Hun kom langt ind i landet, og selv om hun mødte mange farer undervejs, var det ligesom om de ikke ramte hende. Hun kom i hvert fald frelst gennem dem alle sammen – og så en dag stod hun ved en lille boplads helt ovre på den anden side af landet, ovre hos dem, der boede på østsiden.

Hun turde ikke vise sig for dem, der boede på bopladsen, fordi hun ikke vidste, hvordan de ville tage imod hende, så hun gemte sig, til det blev mørkt.

Da alle sov, listede hun sig frem og stjal noget mad. Sådan levede hun i lange tider – gemte sig om dagen og stjal mad om natten. I al den tid – og det var længe – hun var på østsiden af landet, viste hun sig ikke for nogen.

Der var sikkert mange på bopladsen, der undrede sig over, hvem det var, der stjal mad fra dem, men de fandt aldrig ud af det.

Og mærkeligt nok, i al den tid hun var der, voksede hun slet ikke. Hun blev ved med at være en lille pige.

En dag kom hun til at længes voldsomt efter sine forældre og sin gamle boplads. Så begyndte hun på den lange hjemtur, og ligesom på vejen ud undgik hun alle farer.

Da der ikke var så langt igen, var hun helt svag af sult. Hun havde ikke fået noget at spise i lang tid og var lige ved at falde om af sult. Pludselig så hun et menneske, og da hun kom lidt nærmere, så hun, at det var en kvinde med en enormt stor hårtop.

Da kvinden så hende, sagde hun:

– Du ser ud, som om du trænger til noget at spise. Hvis du går med mig hen til den lille hule derhenne, så ligger der en stor portion ammassatter.

Ammassak

De små, tørrede fisk var lige, hvad den lille pige trængte til, så hun blev glad for at høre, at hun kunne få noget at spise.

Så derfor fulgte hun med kvinden hen til den lille hule, og inde bagerst lå der ganske rigtigt et stort bundt ammassatter. De kravlede ind, men da de tog fat i bundtet, opdagede de, at der var bundet en snor i det, og i samme øjeblik de trak bundtet hen til sig, faldt der en stor sten ned foran indgangen. Der blev helt mørkt inde i hulen. Det viste sig at være en rævefælde, de var kravlet ind i, og kvinden blev pludselig forvandlet til en ræv.

Pigen tog ammassatterne fra ræven og kvalte den. Så sad hun og ventede på, at der skulle komme nogen og kigge til rævefælden. Imens levede hun af ammassatterne og af rævens kød.

Efter et godt stykke tid hørte hun pludselig en mandestemme, der sagde:

– Endelig er der gået en ræv i fælden.

Men da han gik hen og kiggede ind ad et lille kighul, så han, at det var et menneske, der sad derinde.

Det blev han så forskrækket over, at han løb sin vej. Lidt efter kom han dog tilbage igen og kiggede ind. Da den lille pige bare sad musestille og ikke sagde et ord, blev han bange og troede, det var en ånd, der var krøbet i fælden.

Han løb tilbage til sin boplads og hentede nogle folk, der kunne hjælpe ham, hvis det nu virkelig viste sig at være en ånd.

Da de nærmede sig, hørte hun en af dem sige:

– For mange år siden var vi heroppe at lege skjul. Da var der en lille pige, som forsvandt, og vi har aldrig fundet spor af hende siden. Det skulle da vel aldrig være hende?

– Det kan jo godt være, sagde en anden. – Lad os gå hen og se.

Så gik de hen og fjernede stenen foran indgangen til hulen, og den lille pige kunne kravle ud i lyset i det fri.

Alle blev meget forbavsede over at se hende i live. De kunne sagtens genkende hende, for hun var jo ikke vokset i al den tid, men alle havde troet, at hun var død. Mændene var hendes gamle legekammerater. De var blevet voksne i mellemtiden, og derfor forstod hun, at hun havde været væk meget længe.

Pigen fortalte om alt det, hun havde oplevet, og mændene fortalte om, hvad der var sket på bopladsen, siden hun forsvandt.

De kunne fortælle, at hendes mor var død, men at hendes far levede og havde det godt.

Så fulgtes hun med mændene tilbage til bopladsen. Pigen ville straks besøge sin far, men han var ude på fangst.

Da han ved aftenstide nærmede sig land med en sæl bundet efter kajakken, råbte folk til ham inde fra stranden:

– Din datter er kommet tilbage!

Den nu gamle mand holdt op med at ro og sagde:

– Hvis I gør grin med mig, synes jeg, det er en meget dårlig spøg.

– Kom ud, råbte mændene til den lille pige, og hun kom ud fra farens hus, hvor hun havde ventet på ham.

Faren kunne straks genkende sin lille datter, og selv om han var blevet meget ældre, så kunne hun også genkende ham.

Han skyndte sig at ro ind til land. Stor var glæden, da far og datter igen kunne holde om hinanden.

Det var et lyspunkt for faren midt i sorgen over konens død. Han havde aldrig troet, at han skulle få sin lille datter at se igen. Han var overbevist om, at hun for længst var død.

Pigen flyttede igen ind i sin fars hus, men hun kom aldrig til at vokse. Resten af livet så hun ud som den lille pige, hun var, da hun forsvandt.